

Michał Kozdra
Uniwersytet Warszawski

Dobór haseł w słownikach ogólnych rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich

Abstrakt: Celem tekstu jest przyjrzenie się kryteriom doboru haseł w słownikach ogólnych rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich na podstawie deklaracji autorów bądź redaktorów tych słowników. Analizie pod tym kątem zostały poddane najpopularniejsze XX-wieczne słowniki rosyjsko-polskie i polsko-rosyjskie dostępne w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Analiza wykazała, że większość słowników zawiera ubogi opis kryteriów doboru haseł, a niektóre są całkowicie pozbawione takiej informacji. W pewnych słownikach podawane są jedynie źródła pozyskania tych haseł – słowniki ogólne języka polskiego i rosyjskiego oraz wcześniej wydane słowniki polsko-rosyjskie i rosyjsko-polskie. Część słowników zawiera rozbudowany opis kryteriów doboru słownictwa. Na podstawie analizy tych informacji zostały wyróżnione trzy rodzaje kryteriów, mających wpływ na dobór haseł w słownikach: lingwistyczne (na przykład uwzględnienie różnych odmian stylistycznych słownictwa), społeczno-polityczne (na przykład orientacja na określony zakres tematów) oraz pragmatyczne (na przykład uwzględnienie konkretnej grupy odbiorców, do których jest skierowany słownik). W tekście zostały również sformułowane niektóre postulaty dotyczące zasad tworzenia siatek haseł w słownikach ogólnych rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich.

Słowa kluczowe: siatka haseł słownikowych, kryteria, słowniki rosyjsko-polskie i polsko-rosyjskie, potrzeby użytkowników, słownictwo wysokofrekwencyjne, aktualne słownictwo, korpusy ustne, słowniki elektroniczne, leksyka potoczna

1. Wprowadzenie

Dobór haseł słownikowych, rozumiany jako dobór słownictwa, które leksyko-
graf zamierza uwzględnić w tworzonym słowniku (Żmigrodzki 2009: 54), powinien być dokonany na podstawie określonych czynników. Powinny one służyć za podstawę wyboru takiego, a nie innego zestawu jednostek językowych, które podlegają

opisowi leksykograficznemu. Takiego działania wymaga bowiem z jednej strony **rzetelność naukowa** rozumiana jako wiarygodność podejmowanych aktywności leksykograficznych, to znaczy zaufanie, jakim można obdarzyć leksykografa tworzącego słownik, związane z tym, że proponowane przez niego dzieło leksykograficzne oddaje stan faktyczny. Z drugiej strony odpowiedni dobór haseł powinien być pokierowany **użytecznością dzieła leksykograficznego**, przekładającą się na realną pomoc temu, do kogo owo dzieło jest skierowane.

Rosyjski leksykograf Walery Berkow stwierdza, że słownik dwujęzyczny to nie tylko **podręcznik do nauki języka rosyjskiego**, który pełni funkcję normatywną i pedagogiczną, ale to również **kulturoznawcza i krajoznawcza encyklopedia** (Берков 1996: 24). Już tylko te dwie funkcje słownika bilingwalnego wskazują na konieczność odpowiedniego doboru siatki haseł. Jeśli bowiem słownik dwujęzyczny ma być pomocą dydaktyczną dla osób uczących się języka obcego, artykuły hasłowe powinny być tak dobrane, aby zapewniać możliwość wglądu do słownictwa, które jest niezbędne **w celu komunikacji w tym języku**. Z kolei realizacja funkcji kulturoznawczej i krajoznawczej słownika wymaga takiego doboru haseł, aby użytkownik mógł odnaleźć w słowniku leksykę nacechowaną kulturowo, specyficzną dla danego kręgu kulturowego. Przestrzenią działania leksykografa w takiej sytuacji staje się triada – **język – kultura – człowiek** (Дубичинский 2008 : 100).

2. Analiza wybranych słowników rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich

Celem tekstu jest **przyjrzenie się kryteriom doboru haseł w słownikach ogólnych rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich** na podstawie deklaracji autorów bądź redaktorów tych słowników. Analizie pod tym kątem zostało poddanych 22 wybranych najpopularniejszych XX-wiecznych słowników rosyjsko-polskich oraz polsko-rosyjskich dostępnych w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego¹. Ważną uwagą dotyczącą tej analizy jest to, że odnosi się ona jedynie do **treści intencjonalnych, deklaracyjnych**, to znaczy zbadane zostały autorskie lub redakcyjne opisy dotyczące kryteriów, zasad, czynników lub okoliczności, które miały wpływ na wybór haseł. Analizie nie zostały poddane same hasła, czyli to, w jakim wymiarze deklaracje autorów co do utworzenia takiej, a nie innej siatki haseł zostały urzeczywistnione w konkretnym słowniku. Celem pracy nie była więc próba weryfikacji, czy podane we

¹ Lista słowników poddanych analizie znajduje się w bibliografii (ISRPPR; NDSRP; NSRPPR; PSRP; PSRP; PSRPPR Grek-Pab, Sud-Owcz; PSRPPR Styp; SPR; SRP Czern; SRP Dwor; SRPPR; SSRPPR; USRPPR; WSPR Hess, Styp; WSPR Wawrz; WSPRRP; WSRP Mir, Dul, Grek-Pab, Maryn; WSRP Wawrz; WSRPzKPR; ПРРПІС; ПРС; ПСРПІЯ).

wstępach i przedmowach założenia zostały spełnione, choć taka analiza jest możliwa do zrealizowania. Na taką możliwość „inwentaryzacji elementarnych par przekładowych” oraz porównania danych zawartych w poszczególnych słownikach zwracają uwagę Jan Wawrzyńczyk oraz Piotr Wierzchoń:

„Jest oczywiste, że analiza zakładająca uprzednią inwentaryzację elementarnych par przekładowych ogólnych słowników polsko-rosyjskich XIX-XXI w. to ogromne (więcej: gigantyczne) zadanie. Prawdopodobnie wykonalne jednak” (Wawrzyńczyk 2015: 442).

„Jeśli znajdzie się osoba czy grupa osób gotowych do zestawiania danych zawartych w poszczególnych słownikach rosyjsko-polskich z okresu od – powiedzmy – 2. poł. XVIII w. do dziś, danych na poziomie elementarnych jednostek przekładowych właśnie, to efektem takiego, oczywiście benedyktyńskiego, wysiłku będzie dzieło wyjątkowe: narzędzie pokazujące stopniowy przyrost danych (zagadnienie odrębne naturalnie stanowi weryfikacja – falsyfikacja owych danych) i pozwalające na wykazanie wielkości wkładu kolejnych słowników do rozwoju leksykografii oraz umożliwiające pomiar oryginalności poszczególnych słowników, obiektywną ocenę wreszcie zasadności ewentualnych pretensji do „praw autorskich” w odniesieniu do proponowanych przez tego czy innego twórcę tej czy innej słownikowej reguły przekładowej” (Wierzchoń 2006: VIII).

1. Pierwsze spostrzeżenie dotyczące doboru haseł w analizowanych słownikach to zawarcie w przeważającej liczbie słowników informacji mających jedynie charakter **ogólnych stwierdzeń** bądź też zupełny **brak informacji** na temat zasad i kryteriów doboru wyrażen hasłowych.

Jako przykłady dość ogólnych i skąpych informacji dotyczących budowy siatki haseł można przytoczyć takie stwierdzenia, jak:

- „Słownik zawiera około 33 000 haseł i zwrotów, listę nazw geograficznych rosyjskich i polskich” (SRPPR, przedmowa),
- „Словарь содержит 40 000 слов, отражающих современное состояние польского и русского литературных языков. Включает также значительное количество словосочетаний и фразеологизмов” (ПРППС),
- „Popularny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski zawiera 12 000 haseł w części rosyjsko-polskiej i 14 000 – w polsko-rosyjskiej” (PSRPPR Styp, wstęp),
- „Słownik zawiera 100 000 haseł i przykładów ich użycia, wyrażen i zwrotów frazeologicznych. Obejmuje zarówno słownictwo ogólne współczesnego języka polskiego, jak też spotykane w mediach i publicystyce określenia dotyczące nowych zjawisk i realiów społecznych oraz terminy m.in. z dziedziny sportu, techniki, informatyki, sztuki, religii” (PSPR, przedmowa),
- „Zamieszczone w słowniku hasła zostały dobrane tak, by nie zabrakło w nim najbardziej przydatnych wyrazów i zwrotów, również tych używanych w mowie potocznej” (SSRPPR, wstęp: 5),

- „Słownik zawiera około 65 000 wyrazów. Przy doborze materiału specjalną uwagę zwrócono na terminologię społeczno-polityczną, ekonomiczną i wojskową” (SRP Dwor).

Autorzy bądź redaktorzy tych słowników nie precyzują, na jakiej podstawie dokonali selekcji słownictwa, jaka część, na przykład, terminologii społeczno-politycznej, wojskowej, sportowej czy informatycznej została uwzględniona, w jaki sposób określono „znaczłą ilość związków wyrazowych i frazeologizmów” uwzględnionych w słowniku lub też, jakie kryteria przyjęto przy określaniu „najbardziej przydatnych wyrazów i zwrotów, również tych używanych w mowie potocznej”.

2. Druga uwaga dotyczy **wpływu kontekstu społeczno-politycznego** na dobór części hasel.

Wpływ kontekstu społeczno-politycznego, ideologii i światopoglądu widoczny jest szczególnie w słownikach wydanych w okresie PRL.

SPR wprost wskazuje, że zarówno jego pierwsze, jaki i trzecie (analizowane w tym tekście) wydanie pojawiły się „w warunkach rozwijającej się braterskiej współpracy narodów Związku Radzieckiego i narodu polskiego” oraz że słownik „winien służyć sprawie dalszego zbliżenia i umocnienia kulturalnych więzi narodów polskiego i rosyjskiego” (SPR, wstęp do trzeciego wydania rosyjskiego). Dodatkowo wydanie trzecie, w porównaniu z wydaniem poprzednim, zostało wzbogacone leksyką dotyczącą literatury i polityki oraz terminologią ekonomiczną i techniczną (SPR, tamże). Autorzy słownika podkreślają również, że zachowali wiele przestarzałego słownictwa, ponieważ ma ono duże znaczenie dla osób studiujących literaturę klasyczną i historię (SPR, tamże). Wydaje się, że również bardziej współczesne słowniki mogą podlegać różnego rodzaju wpływom światopoglądowym na poziomie doboru hasel i ich eksplikacji. Różne dyskursy oraz zachodzące w nich *walki semantyczne* (Felder, Ekkehard 2006, cyt. za Czachur 2011: 81) mogą znaleźć odzwierciedlenie w słownikach, między innymi mogą wpływać na dobór hasel. Ten problem wymaga jednak przeprowadzenia odrębnych badań.

Podobnie *WSPR Hess, Słp* ujawnia wpływ sytuacji politycznej i kontekstu ideologicznego na zawartość słownika, przez co dobór hasel jest przynajmniej częściowo uwarunkowany tymi okolicznościami:

„Przyjaźń między narodem polskim a radzieckim opiera się na trwałym fundamencie historycznym. Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa przyniosła wyzwolenie narodom Rosji carskiej i zapoczątkowała nowy etap stosunków polsko-radzieckich, stworzyła nowe możliwości w rozwoju przyjaźni między narodem polskim a narodami Związku Radzieckiego. Przyjaźń ta zahartowała się i utrwaliła we wspólnej walce wyzwoleniczej przeciw faszystom w okresie drugiej wojny światowej. Na zacieśnienie przyjaźni oraz na pogłębienie stosunków kulturalno-gospodarczych pomiędzy narodami Związku Radzieckiego i narodem polskim w decydującym stopniu wpłynęło powstanie Polski Ludowej. [...] Konieczność

wydania słowników o dużej objętości podyktowana była dynamicznym rozwojem stosunków kulturalnych, naukowych i gospodarczych między ZSRR a Polską, zwiększeniem zainteresowania kulturą i nauką radziecką w Polsce oraz rosnącym zainteresowaniem polską nauką i kulturą w ZSRR” (WSPR Hess, Styp, przedmowa).

3. Trzecie spostrzeżenie to fakt **doboru haseł ze względu na określoną grupę odbiorców**, do których skierowany jest słownik.

Dobór haseł może być również podyktowany potrzebami konkretnych użytkowników, do których autorzy bądź redaktorzy go kierują. *NDSRP* wskazuje, że słownik będzie użyteczny w zastosowaniu do potrzeb domowych, szkolnych i biurowych (*NDSRP*, przedmowa). *WSPR Hess, Styp* z kolei jest skierowany do tłumaczy, wykładowców, nauczycieli, pracowników naukowych, dziennikarzy oraz studentów filologii (*WSPR Hess, Styp*, przedmowa). *PSRPPR Grek-Pab, Sud-Owcz*, zgodnie z uwagami redakcji, jest przeznaczony przede wszystkim dla osób uczących się języka rosyjskiego oraz turystów (*PSRPPR Grek-Pab, Sud-Owcz*, wstęp). Dlatego, jak podkreślają autorzy, słownik obejmuje podstawowe słownictwo współczesnego języka rosyjskiego i polskiego, używane w sytuacjach codziennych, w podróży, w kontaktach towarzyskich i handlowych. Redaktorzy podkreślają również, że słownik zawiera często spotykane w mediach nowe określenia z zakresu norm życia społecznego i administracji oraz wybraną terminologię z różnych dziedzin, jak sport, informatyka, medycyna, religia. (*PSRPPR Grek-Pab, Sud-Owcz*, tamże). *SRPPR* jest z kolei przeznaczony dla osób rozpoczynających naukę obydwu języków (*SRPPR*, przedmowa). *SSRPPR* przeznaczony jest przede wszystkim dla uczniów i studentów. Autorzy podkreślają jednak, że z uwagi na szeroki zakres materiału, słownik będzie bogatym źródłem informacji również dla wszystkich zainteresowanych językiem rosyjskim (*SRPPR*, przedmowa). Ciekawostką jest fakt, że słownik zawiera również polsko-rosyjski przewodnik kulinarny (*SRPPR*, tamże), a więc siatka haseł została poszerzona o wybrany zakres słownictwa, dotyczący określonej dziedziny życia. Jeszcze inny słownik – *NSRPPR* – przeznaczony jest dla Polaków pogłębiających znajomość języka rosyjskiego, jak również Rosjan poznających język polski (*NSRPPR*, wstęp).

4. Czwarty komentarz odnosi się do **rozbudowanych opisów doboru haseł**.

Z przeanalizowanych przeze mnie dwudziestu dwóch ogólnych słowników rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich najobszerniejsze informacje, dotyczące tego, jakie kryteria doboru haseł przyjęli autorzy, zawierają: *WSPR_zKPR*, *WSPR Wawrz*, *WSPR Wawrz* i *NSRPPR* – wydane pod redakcją naukową Jana Wawrzyńczyka oraz *ISRPPR* autorstwa Andrzeja Bogusławskiego, wydany pod redakcją Ryszarda Stypuły i Magdaleny Hornung.

Jak pisał redaktor, w *WSPR_zKPR*, *WSPR* oraz *WSPR* hasła były dobierane tak, aby uwzględnić bogactwo wyrazowe języka rosyjskiego w różnych jego odmianach,

zarówno literackich, jak i kolokwialnych, dlatego zostało odnotowane również słownictwo związane z mediami i Internetem. Słownik zawiera również nazwy wyrobów przemysłowych, nazwy handlowe, imiona własne, nazwiska ze świata polityki, nauki, kultury, nazwy geograficzne oraz nazwy instytucji i organizacji. Uwzględniona została też terminologia naukowa i techniczna. Słownik podaje również informację na temat leksyki, która została wykluczona ze względów oszczędnościowych, na przykład: rzeczowniki żeńskie tworzone regularnie, bez wymian głoskowych, od rzeczowników męskich lub też czasowniki z cząstką *-ca*, jeśli wprowadza ona tylko zwrotność, analogiczną do polskiego *się*. Warto również odnotować fakt, że w słowniku zostały uwzględnione pozorne zgodności międzyjęzykowe, które są częstym źródłem błędów.

Z kolei w *NSRPPR* redaktor podkreśla, że artykuły hasłowe prezentują słownictwo neutralne, nieksiążkowe, potoczne, to znaczy słownictwo podstawowego języka rosyjskiego i polskiego, zwłaszcza z ostatnich kilkunastu lat. W zestawie haseł została uwzględniona tematyka handlowa, bankowa i techniczna. Obok wyrazów pospolitych w *NSRPPR* znalazły się też niektóre nazwiska najważniejszych postaci z kręgu polityki, kultury i nauki, a także wybrane nazwy geograficzne, skróty nazw instytucji oraz organizacji (*NSRPPR*, wstęp). Ze względu na bliskie pokrewieństwo języków rosyjskiego i polskiego oraz ich znaczne podobieństwo strukturalne *NSRPPR*, jak podkreśla redaktor, koncentruje się również na różnicach w leksyce, to znaczy na mylących, pozornych zgodnościach międzyjęzykowych, które są źródłem wielu błędów w ruszczyźnie Polaków i w polszczyźnie Rosjan (*NSRPPR*, tamże). Wybór siatki haseł w *NSRPPR* jest ukierunkowany zgodnie z założeniami i celem słownika, co spowodowało, że autorzy opracowali wszystkie artykuły hasłowe drogą, jak sami podkreślają, „bardzo trudnych kompromisów przy podejmowaniu decyzji selekcyjnych” (*NSRPPR*, tamże).

ISRPPR, zgodnie z deklaracją redaktora, obejmuje te wyrazy i wyrażenia oraz te ich znaczenia, których większość ludzi używa czynnie lub biernie w sposób mniej lub bardziej regularny. Do słownika nie weszły wyrazy i wyrażenia o specjalnym zabarwieniu stylistycznym (na przykład wulgarne lub książkowe), emocjonalnym (na przykład pieścizotliwe), ekspresywnym (na przykład żartobliwe). W słowniku nie umieszczono również w postaci odrębnych haseł wielu wyrazów pochodnych, których odpowiedniki można utworzyć w regularny sposób (*ISRPPR*, wstęp: 5-6).

3. Podsumowanie

Analiza wybranych słowników pod kątem podawania w nich kryteriów doboru haseł pozwala sformułować kilka spostrzeżeń:

- brak jest w przeważającej liczbie przeanalizowanych słowników dokładnych wiadomości dotyczących zasad i kryteriów doboru wyrazów hasłowych,

- niektóre słowniki nie zawierają żadnych informacji na temat doboru haseł,
- pięć spośród dwudziestu dwóch przeanalizowanych słowników posiada rozbudowany opis dotyczący wyboru słownictwa, które zostało uwzględnione w siatce haseł słownikowych,
- można zaobserwować wpływ kontekstu społeczno-politycznego, ideologii oraz światopoglądu na dobór części haseł (szczególnie dotyczy to słowników powstałych w czasach PRL),
- dobór haseł został dokonany ze względu na określoną grupę odbiorców, do których skierowany jest słownik.

Przeгляд słowników pokazał również, że autorzy i redaktorzy dzieł leksykograficznych przy wyborze siatki haseł kierują się kilkoma rodzajami kryteriów. Dla lepszego zobrazowania zostały one ujęte w poniższej tabeli.

Tablica 1. Zestawienie rodzajów kryteriów, mających wpływ na dobór haseł w słownikach wraz z przykładami konkretnych kryteriów.

RODZAJ KRYTERIUM, MAJĄCEGO WPŁYW NA DOBÓR HASEŁ W SŁOWNIKACH	PRZYKŁADY KRYTERIÓW
LINGWISTYCZNE	<ul style="list-style-type: none"> • odzwierciedlenie aktualnego stanu słownictwa • uwzględnienie różnych odmian stylistycznych występujących zarówno w dziełach literackich, jak i w prasie i mowie potocznej • normatywność haseł (uwzględnienie słownictwa neutralnego, nieksiążkowego, potocznego, żargonowego) • nieuwzględnienie wyrazów i wyrażeń o specjalnym zabarwieniu stylistycznym, emocjonalnym oraz ekspresywnym
SPOŁECZNO- -POLITYCZNE	<ul style="list-style-type: none"> • orientacja na określony zakres tematów (uwzględnienie leksyki istotnej z punktu widzenia życia społeczeństw polskiego i rosyjskiego): <ul style="list-style-type: none"> ◦ język mediów, publicystyki i Internetu, ◦ leksyka dotycząca nowych zjawisk i realiów społecznych, ◦ terminologia specjalistyczna z dziedziny sportu, medycyny, techniki, informatyki, sztuki, religii, ekonomii, gospodarki, biznesu, finansów, handlu, wojskowości, polityki, administracji, ◦ nazwy geograficzne, ◦ nazwy i skróty organizacji i instytucji, ◦ nazwy wyrobów przemysłowych, nazwy handlowe, imiona własne, ◦ nazwiska świata polityki, nauki, kultury, ◦ leksyka kulinarna

RODZAJ KRYTERIUM, MAJĄCEGO WPŁYW NA DOBÓR HASEŁ W SŁOWNIKACH	PRZYKŁADY KRYTERIÓW
PRAGMATYCZNE	<ul style="list-style-type: none"> • użyteczność • pełność słownika (liczba artykułów hasłowych) • uwzględnienie kategorii grupy docelowej, a więc odbiorców, do których jest skierowany słownik: tłumaczy, redaktorów, dziennikarzy, wykładowców, nauczycieli, uczniów, studentów, osób uczących się języka rosyjskiego, pracowników naukowych, turystów

Podsumowując analizę kryteriów doboru artykułów hasłowych w wybranych słownikach ogólnych rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich, można stwierdzić, że większa część słowników z grupy dwudziestu dwóch, które zostały poddane analizie, zawiera zbyt ogólne informacje dotyczących tego, w jaki sposób autorzy, czy też redaktorzy dokonywali wyboru hasel do słownika, to znaczy, jakie słownictwo zdecydowali się uwzględnić przy opisie, a z jakiego zrezygnować. Podawanie jedynie wykazu wykorzystanych słowników ogólnych języka rosyjskiego i polskiego oraz wydanych wcześniej słowników dwujęzycznych rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich bez dokładnego opisu w jaki sposób jest tworzona siatka hasel słownikowych pozwala postawić tezę, że najczęstszą zasadą, którą stosują twórcy słowników, jest *dziedziczenie spuścizny*. Pod tym sformułowaniem rozumiem proces przejmowania (nierazko mechanicznego) siatki hasel poprzez zapożyczanie słownictwa z wcześniej wydanych słowników. Oczywiście proces tworzenia słowników zawsze w jakiejś mierze jest procesem odtwórczym – autorzy korzystają z już zbudowanych przez innych zestawów hasel. Na tę kwestię zwraca uwagę Piotr Wierzchoń:

„Jak wiadomo, istnieje delikatny, trudny w ocenie problem praw autorskich w odniesieniu do wszelkich słowników, nie tylko przekładowych. Słowniki się opracowuje, układa, ale czy pisze? W praktyce słownikarstwo to w niemalym stopniu kompilacja, mniej czy bardziej twórcze wykorzystywanie materiałów zawartych w słownikach już zastanych, wydanych wcześniej” (Wierzchoń 2006: IX).

Powstaje jednak dylemat – w jaki sposób określić granice kompilacji oraz twórczego i nietwórczego wykorzystania słowników. Czy kompilacja zbyt często nie oznacza drogi na skróty? Czy tworzone w ten sposób słowniki odzwierciedlają faktyczny stan słownictwa języka, którym posługuje się dana wspólnota komunikacyjna? Czy dobór hasel w takich słownikach spełnia cele dydaktyczne, translatoryczne, kulturowe i inne, określone przez autorów?

4. Postulaty

Podanie informacji na temat kryteriów doboru haseł w słowniku to przekazanie odbiorcy podstawowej wiedzy, w jaki sposób autorzy bądź redaktorzy dokonali selekcji materiału, na podstawie jakich kryteriów wybrali te, a nie inne jednostki językowe, dlaczego, według nich, akurat ten zestaw haseł odzwierciedla aktualny stan słownictwa określonej wspólnoty językowej. Mając na uwadze ten fakt, poniżej przedstawiam kilka postulatów, które, w mojej ocenie, warto byłoby krytycznie prze-myśleć przy tworzeniu dwujęzycznych słowników języka polskiego i rosyjskiego.

Siatka haseł powinna w pierwszej kolejności **odpowiadać głównemu celowi powstania słownika**. Dobór haseł powinien więc być tak pomyślany, aby realizował postawiony cel, na przykład dydaktyczny, translatoryczny lub inny. Zestaw haseł należałoby określać przez pryzmat **potrzeb** użytkowników. Jednak do realnych potrzeb odbiorców słownika trzeba umiejętnie dotrzeć. Analiza potrzeb użytkowników słownika mogłaby mieć formę szerszej zakrojonego badania, w trakcie którego można byłoby uzyskać cenne informacje, dotyczące nie tylko doboru haseł, ale również odnośnie do budowy artykułu hasłowego, przykładów użycia jednostek językowych, czytelności oznaczeń leksykograficznych, zrozumiałości użytych kwalifikatorów, jak również spraw czysto technicznych, takich jak: układ graficzny, wielkość czcionki i tym podobne. Elementy te są bowiem często zakładane *a priori* przez autora słownika, bez badania preferencji użytkowników. Na fakt pomijania przy tworzeniu słowników istotnych kryteriów, takich jak funkcje słownika, sposób prezentacji danych, czy też potrzeby użytkowników zwracają uwagę Pedro A. Fuertes-Olivera i Sven Tarp:

“Research [...] has shown that current dictionary classifications do not take into consideration lexicographically relevant criteria such as dictionary functions, data presentation, data accessibility, and learners’ needs” (Fuertes-Olivera, Tarp 2011: 143).

Z kolei rozdzźwięk pomiędzy przewidywaniami leksykografa a realnymi potrzebami użytkownika uwypukla Hai Xu, powołując się na badania Nesi.

“Nesi’s study reveals the subtle relationship between lexicographers’ expectations and users’ actual needs. What lexicographers expect to be useful may not be the real case with users. Therefore, lexicographers should take users’ needs into account” (Xu 2006: 155).

Wydaje się, że poznanie, w wyniku przeprowadzenia odpowiednio zaprojektowanych badań, preferencji i konkretnych potrzeb odbiorców: tłumaczy, redaktorów, dziennikarzy, wykładowców, nauczycieli, uczniów, studentów, pracowników naukowych, turystów mogłoby przynieść wiele przydatnych rozwiązań oraz pozwoliłoby spojrzeć na słownik z innej perspektywy, niejako „z drugiej strony”. Rufus

Gouws podkreśla dodatkowo konieczność ciągłego rozwijania teorii leksykograficznych oraz udoskonalania jakości, znaczenia i wydajności słowników zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami użytkowników.

“The twenty-first century sees dictionaries as products of a scientific practice with a well-developed underlying theory. The needs of dictionary users are constantly changing and these changing needs should compel lexicographers to continue developing lexicographic theory and improving the quality, relevance and efficiency of dictionaries” (Gouws 2009).

Słowniki polsko-rosyjskie i rosyjsko-polskie powinny odzwierciedlać **aktualny stan słownictwa obydwu języków poprzez uwzględnienie słownictwa wysokofrekwencyjnego**. Wprawdzie rosyjski leksykograf Walery Berkow już w 1973 roku pisał, że w zasadzie jedynym kryterium, którym kieruje się leksykograf przy wyborze słów, jest zupełnie **subiektywne kryterium użyteczności**. Dopuszczał jednak możliwość istnienia kryterium obiektywnego, jakim jest **frekwencyjna charakterystyka słowa**:

„Естественно встает вопрос о критерии, руководствуясь которым составитель включает или, наоборот, не включает данное слово в словарь. Приходится признать, что пока в лексикографической практике единственным таким критерием является весьма субъективное понятие употребительности. В принципе при составлении словаря возможен и объективный подход к отбираемому материалу. Объективным критерием теоретически могла бы являться частотная характеристика слова. При наличии достаточно полного и авторитетного частотного словаря задача составителя сводилась бы только к определению количества слов из частотного списка (например, № 1-22 000, 1-35 500 и т. д.), в зависимости от планируемого объема словаря, разумеется с учетом предполагаемой степени разработки словарной статьи” (Берков 1973: 21-22).

W celu spełnienia tego wymogu dobór odpowiedniej siatki hasel powinien być dokonany na podstawie słowników frekwencyjnych, analizy korpusów językowych oraz badań praktyki językowej rodzimych użytkowników języka. Jako przykład możliwości wykorzystania danych frekwencyjnych może posłużyć *Słownik frekwencyjny współczesnego języka rosyjskiego* O. N. Laszewskiej i S. A. Szarowa (ЧСРЯ 2009) dostępny w wersji elektronicznej. Pomocne mogą być również inne eksperymentalne słowniki stworzone na podstawie Narodowego Korpusu Języka Rosyjskiego przez pracowników Oddziału Lingwistyki Korpusowej i Poetyki Lingwistycznej Instytutu Języka Rosyjskiego im. W. W. Winogradowa (СНОНКРЯ).

Przy tworzeniu siatki hasel warto również uwzględnić **najnowsze słowniki objaśniające języka rosyjskiego**, które wykorzystują nowoczesne autorskie narzędzia i teorie opisu leksykograficznego, między innymi *Wielki uniwersalny słownik*

języka rosyjskiego pod redakcją W. W. Morkowkina, G. F. Bogaczowej i N. M. Łuckiej (БВСПЯ 2016). Uwzględnienie haseł z tego słownika przy tworzeniu rosyjsko-polskich słowników tłumaczeniowych jest godne uwagi ze względu, między innymi, na fakt, że БВСПЯ zawiera, według autorów, 30 tysięcy **najczęściej używanych słów, należących do wszystkich części mowy**, które stanowią **rdzeń języka rosyjskiego**. Słowa te są podzielone na **trzy moduły**: **pierwszy** składa się z 4,5 tysiąca jednostek leksykalnych przeznaczonych zarówno do aktywnego użycia (to znaczy do stosowania we własnej praktyce komunikacyjnej), jak i do pasywnego² (na przykład w celu rozumienia wypowiedzi innych osób). **Drugi moduł**, zawierający 2,5 tysiąca jednostek, składa się ze słów, które są przeznaczone głównie do biernego użycia. **Trzeci moduł** składa się z 23 tysięcy słów wygenerowanych przez artykuły hasłowe w procesie ich **opisu**, zawierających wiele charakterystyk, na przykład: pisownię, miejsce akcentu, zjawiska fonetyczne, znaczenia, synonimy, antonimy, taronimy³, łączliwość, informacje kulturo- i krajoznawcze. Ponadto w słowniku zostało wyjaśnionych ok. 3 tysięcy jednostek frazeologicznych. Słownik ten może być szczególnie **pomocny przy tworzeniu rosyjsko-polskim słowników dydaktycznych**. Zawiera bowiem **aktywne słownictwo**, które było dobierane pod kątem **komunikatywnej aktualności**, rozumianej jako cecha słowa, która spełnia dwa kryteria: 1) **ideograficzne** – słowo jest relewantne semantycznie oraz charakteryzuje się użytecznością w ramach najbardziej istotnych tematów i sytuacji, 2) **funkcjonalne** – zgodność słowa z najważniejszymi intencjami komunikacyjnymi (БВСПЯ 2016:8).

Kolejnym postulatem może być wskazanie na konieczność uwzględnienia nie tylko korpusów tekstowych (a więc danych języka pisanego – nawet jeśli w pewnej mierze nawiązuje on do wypowiedzi ustnych), ale również danych pozyskanych z analizy żywej **ustnej praktyki językowej członków danej wspólnoty komunikacyjnej**. Jako źródło, które może być pomocne przy opracowywaniu innowacyjnych słowników rosyjsko-polskich, mogą posłużyć wyniki projektu badawczego *Jeden dzień z komunikacji* (Один речевої день), realizowanego przez Wydział Filologiczny Petersburskiego Uniwersytetu Państwowego pod kierownictwem A. S. Asinowskiego i N. W. Bogdanowej-Bieglarian. Celem projektu był zapis żywej mowy rodzimych użytkowników języka rosyjskiego. Uczestnicy badania nagrywali w ciągu całej doby na dyktafon noszony na sobie wszystkie rozmowy, w których brali udział w różnych realnych sytuacjach komunikacyjnych – w pracy, na ulicy, w sklepie. Dzięki

² Terminy *słownictwo aktywne* (активный запас слов) i *słownictwo pasywne* (пассивный запас слов) zostało wprowadzone przez Ł. W. Szczerbę, por. Щербя 2004.

³ Taronimy (gr. *taratto* 'myśle' i *onoma* – 'imię') to jednostki leksykalne lub frazeologiczne, które są mylone w procesie komunikacji wskutek ich podobieństwa formalnego, semantycznego lub tematycznego. Termin został zaproponowany przez W. W. Morkowkina, por. Морковкин, Морковкина 1997.

tym zapisom i ich transkrypcji został stworzony *Dźwiękowy Korpus Języka Rosyjskiego* (Звуковой Корпус Русского Языка, ЗКРЯ). Nagrania te można wykorzystać jako źródło danych leksykograficznych. Słownik bowiem, jeśli ma uwzględniać aktualny stan słownictwa danej wspólnoty komunikacyjnej, nie może ograniczać się wyłącznie do języka pisanego. Słowo bowiem funkcjonuje w komunikacji na dwóch płaszczyznach – pisanej i mówionej. Słowo pisane i mówione jest używane w danej wspólnocie językowej na zasadzie komplementarności:

„Устную и письменную норму следует считать координированными величинами, которые не подчинены более высокой норме и сопринадлежность которых следует приписать лишь тому факту, что они используются в одном и том же языковом сообществе в комплементарных функциях” (Vachek 1959, cyt. za Зиндер 1987).

Badania nad mową potoczną mogą dostarczać również innych dodatkowych informacji, które mają wpływ na budowanie siatki hasel. Często bowiem w słownikach odrzucana jest leksyka nacechowana emocjonalnie w postaci **formacji deminutywno-hipokorystycznych**, które są charakterystyczną cechą szczególnie mówionego języka rosyjskiego (Mędelska 1994), a więc zasługują na odnotowanie również w ogólnych słownikach rosyjsko-polskich.

Przy tworzeniu siatki hasel warto również odwoływać się do **najnowszego słownictwa**, które bywa nienotowane przez tradycyjne drukowane słowniki, a znajduje odzwierciedlenie jedynie w słownikach elektronicznych. Użytecznym narzędziem w tym kontekście mogą być zasoby *Observatorium Językowego Uniwersytetu Warszawskiego* powstałego w ramach projektu *Najnowsze słownictwo polskie. Observatorium* zajmuje się rejestracją nowych wyrazów, które pojawiają się w języku polskim i są świadectwem zachodzących w nim zmian. Notowanie nowych wyrazów na bieżąco oraz udostępnianie ich w formie słownika elektronicznego zapewnia aktualność oraz gwarantuje, że czas pomiędzy odnotowaniem słownictwa, a jego publikacją nie spowoduje dezaktualizacji znaczenia, bądź samego słownictwa. Przy tworzeniu słownika wykorzystywany jest potencjał samych użytkowników, ponieważ rejestracja nowego słownictwa odbywa się na zasadzie *crowdsourcingu*, czyli takiego procesu, który daje możliwość wszystkim użytkownikom Internetu partycypować w tworzeniu słownika. Tak zarejestrowane słownictwo jest weryfikowane przez zespół leksykografów. Każde nowe słowo zarejestrowane w słowniku musi też spełniać trzy kryteria: 1) musiało pojawić się w języku polskim po roku 2000, 2) musiało nie zostać odnotowane w żadnym z największych słowników ogólnych języka polskiego i w żadnym z największych słowników wyrazów obcych, 3) powinno występować już lub upowszechniać się w polszczyźnie ogólnej (OJUW).

Jeszcze jednym postulatem może być **uwzględnienie w słownikach leksyki potocznej, określanej często w pracach rosyjskich terminem *общий сленг***. Jak

zauważa Ludmiła A. Kudriawcewa, jest to zjawisko, które w języku rosyjskim jest na etapie kształtowania się, dlatego nie posiada jeszcze ogólnie przyjętej terminologii (Кудрявцева 2002a i b). Autorka wyróżnia kilka cech *ogólnego slangu*: względne ustabilizowanie w danym okresie; powszechne użycie; stylistyczne nacechowanie (leksyka ekspresyjno-emotywna); zawężenie pola występowania do sfery życia codziennego (nazywanie przedmiotów, procesów i cech); „miejskość” leksyki, mająca swe źródła w różnorodnych socjolektach; niejednorodność względem języka literackiego oraz używanie w celu wyrażenia uczuć i ocen, związanych z przedmiotem komunikacji, jak również jako element gry językowej:

„Но уже можно говорить о том, что общий сленг – это 1) относительно устойчивый для определённого периода, широкоупотребительный, стилистически маркированный (сниженный) пласт экспрессивно-эмотивной лексики, обозначающей бытовые явления, предметы, процессы и признаки; 2) не детерминированный социальными параметрами компонент городского просторечия, источником которого являются самые разнообразные социолекты (в наибольшей мере – молодёжный сленг и уголовный жаргон); 3) неоднородный по степени приближения к литературному стандарту; 4) использующийся говорящими преимущественно для выражения своих чувств и оценок, связанных с предметом речи, а также в качестве элемента языковой игры” (Кудрявцева 2005).

W tym kontekście materiałem źródłowym przy tworzeniu haseł w słownikach rosyjsko-polskich może być wydawany od 2014 roku pod red. Ł. P. Kryszina *Objaśniający słownik rosyjskiej mowy potocznej* (ТСРРР 2014). Celem autorów tego słownika jest odzwierciedlenie semantycznych, gramatycznych, łączliwościowych i stylistycznych właściwości języka mówionego, a także specyfiki jego wykorzystania w różnych sytuacjach nieformalnych, to znaczy w spontanicznej komunikacji. Jako materiał źródłowy przy tworzeniu haseł zostały użyte nagrania wypowiedzi ustnych drugiej połowie XX i początku XXI, współczesna prasa rosyjska, audycje telewizyjne i radiowe, scenariusze filmowe oraz różne gatunki komunikacji internetowej (blogi, fora, czaty) (ТСРРР 2014). Szczególnie istotne może być uwzględnienie części leksyki zawartej w tym słowniku przy tworzeniu dzieł leksykograficznych w celach dydaktycznych. **Język potoczny ma bowiem charakter antropocentryczny**, to znaczy leksyka potoczna przejawia się najczęściej w opisie życia i aktywności człowieka, jego spraw codziennych, stosunków z innymi ludźmi. Są to więc sytuacje, w których najczęściej komunikują się ludzie, a więc również istotne z punktu widzenia uczących się języka rosyjskiego.

„Исследователи уже отмечали, что РР (разговорная речь – *прзгыпис мój*) в высшей степени (больше, чем язык в целом и, несомненно, больше, чем кодифицированный литературный язык) антропоцентрична: наибольшая специфичность РР, и в частности ее лексики, проявляется в обозначении жизни и деятельности

ч е л о в е к а – его ежедневного быта, его питания, здоровья, физического и психического состояния, его отношений с другими людьми, тех ситуаций, в которых он осуществляет свою повседневную деятельность” (Крысин 2011: 447-448).

Podsumowując postulaty dotyczące zasad tworzenia siatki hasel w słownikach ogólnych rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich, należy wskazać kilka głównych tez.

1. Siatka hasel słownikowych powinna odpowiadać **głównemu celowi powstania słownika**.
2. Zestaw hasel powinien być określony przez zbadanie realnych **potrzeb** użytkowników.
3. Słowniki polsko-rosyjskie i rosyjsko-polskie powinny odzwierciedlać **słownictwo wysokofrekwencyjne**, a więc do budowy siatki hasel należy wykorzystać dane korpusowe oraz słowniki frekwencyjne języka polskiego i rosyjskiego.
4. Do tworzenia zestawu artykułów słownikowych warto wykorzystać **najnowsze słowniki objaśniające języka rosyjskiego** (*толковые словари*) i polskiego, wykorzystujące nowoczesne autorskie narzędzia i teorie opisu leksykograficznego, uwzględniające aktualne słownictwo, to znaczy słownictwo istniejące realnie w obiegu komunikacyjnym oraz obowiązujące w danym czasie.
5. Konieczne jest uwzględnienie nie tylko korpusów tekstowych (a więc danych leksykalnych języka pisanego), ale również danych pozyskanych z analizy żywej **ustnej praktyki językowej** rosyjskojęzycznej i polskojęzycznej wspólnoty komunikacyjnej.
6. Przy tworzeniu siatki hasel warto również odwoływać się do **najnowszego słownictwa**, które bardzo często nie jest notowane przez tradycyjne drukowane słowniki, a znajduje odzwierciedlenie w **słownikach elektronicznych**.
7. Warte rozważenia jest uwzględnienie w słownikach **ogólnej leksyki potocznej** (*общий сленг*) ze względu na jej antropocentryczność, to znaczy bycie nierozłączną częścią codziennej aktywności komunikacyjnej człowieka.

Bibliografia

I. Słowniki (materiał empiryczny wykorzystany do analizy)

- ISRPPR – Bogusławski A. Ilustrowany słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”. 1978.
- NDSRP – Bohuszewicz J. Nowy dokładny słownik rosyjsko-polski. Łódź: Ludwik Fiszer, Warszawa: E. Wende i S-ka, Poznań: Fiszer i Majewski, Toruń: T-stwo Księgarń Kresowych. 1910.
- NSRPPR – Nowy słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski, red. naukowa Jan Wawrzyńczyk. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 2008.

- PSPR – Stypuła R. Podręczny słownik polsko-rosyjski. Warszawa: Wiedza Powszechna. 2008.
- PSRP – Podręczny słownik rosyjsko-polski pod red. J. H. Dworeckiego. Warszawa: Wiedza Powszechna. 1986.
- PSRPPR Grek-Pab, Sud-Owcz – Grek-Pabisowa I. Sudnik-Owczuk W. Powszechny słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski. Sękocin Stary: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”. Wydanie III. 2012.
- PSRPPR Styp – Stypuła R. Popularny słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski. Warszawa: Wiedza Powszechna. 1995.
- SPR – Słownik polsko-rosyjski pod red. N. I. Grekowa i M. F. Rozwadowskiej. Wydanie polskie, przedrukowane z matryc trzeciego poprawionego i uzupełnionego wydania rosyjskiego. Moskwa 1949. Warszawa: Książka i Wiedza. 1950.
- SRP Czern – Czernobajew W. G. Słownik rosyjsko-polski. Dodatkami gramatycznymi uzupełnili Kazimierz Kowalewski i Włodzimierz Wolski. Чернобаев В. Г. Польско-русский словарь. Грамматическим материалом дополнили Казимир Ковалевский и Владимир Вольский. Kraków: Księgarnia Powszechna. 1945.
- SRP Dwor – Słownik rosyjsko-polski pod red. J. H. Dworeckiego. Warszawa: Spółdzielnia Wydawnicza „Współpraca”. 1949.
- SRPPR – Cieśla M. Słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski. Ożarów Mazowiecki: Firma Księgarska Jacek Olesiejuk. Copyright by Harald G. 2010.
- SSRPPR – Sprytny słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski opracowany przez zespół Lingea Sp. z o. o. Kraków: Wydawnictwo Lingea. 2014.
- USRPPR – Uniwersalny słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski. Red.: Marek Łabuda, Tomasz Sokołowski. Poznań: Wydawnictwo LektorKlett. 2005.
- WSPR Hess, Styp – Hessen D. Stypuła R. Wielki słownik polsko-rosyjski. Warszawa-Moskwa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, Wydawnictwo „Sowietskaja Encyklopedija. 1967.
- WSPR Wawrz – Wielki słownik polsko-rosyjski pod red. Jana Wawrzyńczyka. 2015.
- WSPRRR – Wielki słownik polsko-rosyjski, rosyjsko-polski pod red. Sergiusza Chwatowa i Miłkołaja Timoszuka. Warszawa: REA. 2008.
- WSRP Mir, Dul, Grek-Pab, Maryn – Wielki słownik rosyjsko-polski pod redakcją Anatola Mirowicza, Ireny Dulewiczowej, Irydy Grek-Pabisowej i Ireny Maryniakowej. Warszaw: Wiedza Powszechna. Wydanie VII. 2001.
- WSRP Wawrz – Wielki słownik rosyjski-polski pod red. Jana Wawrzyńczyka. 2013.
- WSRPzKPR – Wielki słownik rosyjski-polski z kluczem polsko-rosyjskim pod red. Jana Wawrzyńczyka. 2004.
- PPPIIC – Бабин Д. М. Польско-русский, русско-польский словарь. Минск: «ТетраСистемо». 2010.
- PPC – Польско-русский словарь под ред. М. Ф. Розвадовской и Б. Г. Мархлевской. Москва. 1941.
- ПСПиПЯ – Полный словарь русского и польского языка составленный П. П. Дубровским. Dokładny słownik języka ruskiego i polskiego ułożony przez P. Dubrowskiego. Tom II Część rusko-polska. Warszawa: Nakład Ferdynanda Hoesicka. 1912.

II. Monografie i pozostałe wykorzystane prace

- Czachur W. 2011. Dyskursywny obraz świata. Kilka refleksji. "Tekst i dyskurs", nr 4, 2011, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/7075/Czachur_Dyskursywny%20obraz%20%C5%9Bwiata.pdf?sequence=1&isAllowed=y (data dostępu 29.12.2016)
- Felder, Ekkehard. 2006. Semantische Kämpfe. Macht und Sprache in den Wissenschaften. Berlin/ New York.
- Fuertes-Olivera Pedro A., Tarp S. 2011. Lexicography for the third millennium: Cognitive-oriented specialised dictionaries for learners // *Ibérica* 21 (2011), s. 141-162, http://www.aelfe.org/documents/07_21_Fuertes.pdf (data dostępu 29.12.2016)
- Gouws R. H. 2009. Sinuous lemma files in printed dictionaries: Access and lexicographic functions in S. Nielsen & S. Tarp (eds), 3-21.
- Mędelska J. 1994. Słownictwo zaniedbane przez leksykografów: rosyjskie deminutiva, hipokoristika, intensiva // *Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Filologiczne. Z. 39. Filologia rosyjska 1994/16*, <http://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/3171/Medelska%20Słownictwo%20zaniedbane%20przez%20leksykografow%20rosyjskie%20deminutiva,%20hipokoristika,%20intensiva.pdf?sequence=1> (data dostępu 29.12.2016)
- OJ UW, Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. Najnowsze Słownictwo Polskie, red. Mirosław Bańko, Maciej Czeszewski, Jan Burzyński, <http://nowewyrazy.uw.edu.pl/> (data dostępu 29.12.2016)
- Vachek J. 1959. Zum Problem der geschriebenen Sprache. *Travaux du Cercle linguistique de Prague*, t. 8, Prague.
- Wawrzyńczyk J. 2015. Ku rzetelnej leksykografii par przekładowych // Wawrzyńczyk J. 2016. *Z leksykografii polskiej i obcej. Szkice, uwagi, polemiki*. Warszawa: BEL Studio Sp. z o. o.
- Wierchoń P. 2006. Indeks *a tergo* jednostek przekładowych *Wielkiego słownika rosyjsko-polskiego z kluczem polsko-rosyjskim. Porządek translatony*. Warszawa: Wydawnictwo TAKT.
- Xu Hai. 2006. Investigating Dictionary Users' Needs for Illustrative Examples: the Case of Chinese EFL Learners, *Cadernos de Tradução*, v. 2, n. 18, <https://periodicos.ufsc.br/index.php/traducao/article/view/6946> (data dostępu 29.12.2016)
- Żmigrodzki P. 2009. Wprowadzenie do leksykografii polskiej. Wydanie trzecie rozszerzone. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Берков В. П. 1973. Вопросы двуязычной лексикографии (Словник). Ленинград: Издательство ЛГУ.
- Берков В. П. 1996. Двуязычная лексикография: учебник. СПб.
- Дубичинский В. В. 2008. Лексикография русского языка. Учебное пособие. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука».
- Зиндер Л.Р. 1987. Очерк общей теории письма. Ленинград: Издательство «Наука». Ленинградское отделение, с. 11-12.
- Крысин Л. П. 2011. О «Толковом словаре русской разговорной речи», // *Слово и язык. Сборник статей к 80-летию акад. Ю. Д. Апресяна*. Москва: Издательство «Языки славянских культур» http://www.ruslang.ru/doc/apresjan_festschrift2011/Krysin.pdf (data dostępu 29.12.2016)

- Кудрявцева Л. А. 2002а. Общий сленг в русском языке // Кудрявцева Л. А. (ред.). 2002. Владимир Иванович Даль и современные филологические исследования. Киев.
- Кудрявцева Л. А. 2002б. Формирование общего сленга в русском языке и отражение этого процесса в СМИ // В пространстве филологии, ООО «Юго-Восток, ЛТД», Донецк, с. 111–117.
- Кудрявцева Л. А. 2005. Язык города: общий сленг, <http://russian.kiev.ua/print.php?id=9000598> (data dostępu 29.12.2016)
- Морковкин В. В., Морковкина А. В. 1997. Русские агнонимы: слова, которые мы не знаем. Москва: «Астра семь».
- Щерба Л.В. 2004. Опыт общей теории лексикографии // Языковая система и речевая деятельность. Москва: Едиториал УРСС. 2004.
- БУСРЯ – Большой универсальный словарь русского языка, В. В. Морковкин, Г. Ф. Богачёва, Н. М. Луцкая. Москва: Словари XXI века. АСТ-ПРЕСС ШКОЛА. 2016.
- ЗКРЯ – Звуковой Корпус Русского Языка, <http://model.org.spbu.ru/> (data dostępu 29.12.2016)
- С_нОНКРЯ – Словари, созданные на основе Национального корпуса русского языка, <http://dict.ruslang.ru/> (data dostępu 29.12.2016)
- ТСРРР – Толковый словарь русской разговорной речи. Вып. 1. А-И. Ответственный редактор Л. П. Крысин. Москва: Языки славянской культуры. 2014.
- ЧСРЯ – Ляпшевская О. Н., Шаров С. А. 2009. Частотный словарь современного русского языка (на материалах Национального корпуса русского языка). Москва: Азбуковник, <http://dict.ruslang.ru/freq.php?> (data dostępu 29.12.2016)

III. Tablice

Tablica 1. Zestawienie rodzajów kryteriów, mających wpływ na dobór hasel w słownikach wraz z przykładami konkretnych kryteriów